

Улугбек Умарович Саидов

ЎзР. Банк молия академияси магистранти,

Марказий банкнинг Сурхондарё вилоят бош бошқармаси бўлим

бошлиғи

DOMESTIC BANKING IN COMMERCIAL BANKS

ACCOUNT OF OPERATIONS

Ulugbek Umarovich Saidov

Uz.R. Graduate student of the Academy of Banking and Finance

Surkhandarya region of the Central Bank the head of the department of the

main administration

Annotatsiya: *Maqolada kredit portfelini boshqarish samaradorligini oshirish va risklarni kamaytirishga yordam beradigan, tijorat banklarida kredit operatsiyalarini hisobga olishni takomillashtirish bo'yicha vazifalar keltirib o'tilgan. Maqola mazmunining asosiy g'oyasi tijorat banklarida kredit tahlili sifatini oshirishga qaratilgan. Kredit operatsiyalarini hisobga olishni avtomatlashtirish, ichki nazorat tizimini rivojlantirish, mumkin bo'lgan xavflarni o'z vaqtida aniqlash va oldini olishni ta'minlaydigan ichki nazorat tizimini yaratish fikri ilgari surilgan. Bu esa kredit portfeli bilan bog'liq muammolar ehtimolini kamaytirishga yordam berishi ta'kidlab o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Jahon banki, innovatsiya, innovatsion loyihalarni moliyalashtirish, islohotlar, infratuzilma, inson kapitali, kredit operatsiyalari, tijorat banklari, buxgalteriya hisobi, kredit tahlili, avtomatlashtirish, ichki nazorat.*

Abstract: *This article examines the main directions of improving the accounting of credit operations in commercial banks and suggests concrete*

measures for their implementation. In the concluding part of the article, the tasks of improving the accounting of credit operations in commercial banks, which help to increase the efficiency of credit portfolio management and reduce risks, are mentioned. The main idea of the content of the article is aimed at improving the quality of credit analysis in commercial banks. The idea of automating the accounting of credit transactions, developing an internal control system, and creating an internal control system that ensures timely detection and prevention of possible risks is put forward. It is noted that this helps to reduce the possibility of problems related to the loan portfolio.

Keywords: *World Bank, innovation, financing of innovative projects, reforms, infrastructure, human capital, credit operations, commercial banks, accounting, credit analysis, automation, internal control.*

Asosiy qism. Барчамизга маълумки, тижорат банки хизмат кўрсатиш соҳасида фаолият олиб боради, яъни банклар фаолиятининг пировард натижаси банк хизмати ҳисобланади. Шундай экан, улар томонидан банк хизматларини кўрсатиш учун маълум операциялар амалга оширилади. Шу ўринда «банк хизмати» ва «банк операцияси» каби тушунчаларига ойдинлик киритиш лозим деб ўйлаймиз. Фикримизча, бу икки атама ўртасида узвий боғлиқлик мавжуд. Банк операцияси ёки операциялар йиғиндиси натижасида банк хизмати ҳосил бўлади. Демак, банк операцияларининг якуний натижаси мижозларга банк хизматини кўрсатиш ҳисобланади.

Тижорат банкларида ички фойдаланувчилар учун бошқарув қарорларини қабул қилишда асосланган ички ҳисобот шакллари жорий қилиш ва унинг маълумотларини банк ички операциялари ҳисоби кўрсаткичлари асосида тайёрланишидир. Бундан ташқари ташқи фойдаланувчиларга тақдим этиладиган молиявий ҳисобот шакллари ҳам таҳлил қилиб қарайдиган бўлсак, асосий манба банк ички операциялари ҳисоби маълумотлари ҳисобланади. Бу эса ўз навбатида ички банк операциялари ҳисобининг аҳамиятини янада оширади. Демак, асосий

масалалардан бири ички банк операцияларининг тўғри ва асосли юритилишини назорат қилиш ва унга холисона баҳо бериш ҳисобланади. Ушбу масалани ҳал этишда ташқи ва ички аудит хизматидан фойдаланилади.

Банк ички операцияларини аудиторлик текширувини ўтказишда банк ички операциялари туркумига кирувчи асосий воситалар ва номоддий активлар ҳисоби, кам баҳоли ва тез эскирувчи буюмлар ҳисоби, иш ҳақи бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар ҳисоби, солиқ ва мажбурий тўловлар бўйича ҳисоб-китоблар ҳисоблари алоҳида кўриб чиқилади. Банк ички операцияларини аудиторлик текшируви тижорат банкининг ҳисоб сиёсати билан танишишдан бошланади ва ундан текширув учун қуйидаги зарурий маълумотлар олинади: — банк ички операцияларини ҳисобга олишга мўлжалланган сўтларнинг ишчи режаси; — банк ички операциялари билан боғлиқ ҳисоб регистрлари рўйхати; — банк ички операциялари ҳисоб билан боғлиқ бирламчи ҳужжатларнинг айланиши; — банк активларини баҳолаш хусусиятлари, эскириш ва амортизация маъёрлари. Юқоридаги фикрларни умумлаштирадиган бўлсак, банк ички операциялари ҳисобини аудиторлик текширувидан ўтказишда унинг барча қирраларини қамраб олиш лозимлигини кўришимиз мумкин. Банк ички операцияларини аудиторлик текширувини 4 та босқич асосида амалга ошириш лозим деб ҳисоблаймиз:

1. Аудиторлик текширувини режалаштириш ва ташкил қилиш;
2. Банк ички операцияларини тестдан ўтказиш;
3. Молиявий ҳисоботнинг моддаларида акс эттирилган маълумотларни банк ички операциялари маълумотлари билан солиштириш ва тўғрилигини текшириш;
4. Аудиторлик текширувини яқунлаш ва аудиторлик ҳисоботини тузиш.

Тижорат банкларда ички банк операцияларни бухгалтерия ҳисобини юритишда банк кенгаши томонидан тасдиқланган ҳисоб сиёсати томонидан қонуний асоси белгиланади ва ушбу жараённинг асосий элементлари қуйидагилардан иборат:

Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi

- банкнинг ҳисоб сиёсати тўғрисидаги буйруғи мавжудлиги;
- бухгалтерия ҳисобининг ишчи счётлар режаси;
- ички бухгалтерия ҳисоботи учун бирламчи ҳужжатлар шакллари рўйхати;
- ҳужжатлар айланиши қоидалари ва ҳисоб ахборотининг қайта ишланиши технологияси;
- банк ҳисоб сиёсати тўғрисидаги буйруғига айрим кўрсаткичлар бўйича тасдиқланган услублар ва бошқа иловалар;
- банкнинг ҳисоб сиёсатига доир маълумотларни очиб берадиган тушунтириш хати;
- бухгалтерия ҳисобини юритишнинг олдинги йиллардан фарқ қиладиган, ҳисоб сиёсатини шакллантиришда танланган услублар;
- ҳисобот санасидан кейинги воқеалар ва хўжалик фаолиятининг шартли фактлари, битта акцияга тўғри келадиган фойда ҳақидаги қўшимча маълумотлар базаси мавжудлиги.

Ички банк операцияларини юритишда ҳисоб сиёсатининг услубий жиҳатлари банк бош бухгалтери томонидан ишлаб чиқилади ва бухгалтериясида ҳисоб юритиш жараёнида қўлланиладиган бухгалтерия ҳисобининг асосий тамойиллари ва услубий қоидалари акс эттирилади. Республикамиз банклари фаолиятини тартибга солувчи қонуний ва меъёрий ҳужжатларда банкларнинг даромадлари ва харажатларини солиқ базасига қўшиладиган ва қўшилмайдиган гуруҳларга ажратилиши ҳам бюджет билан бўладиган ҳисоб-китобларда у ёки бу вариантни мустақил танлаш имкониятини беради.

Ҳисоб сиёсатининг методологик жиҳати акс эттириладиган бухгалтерия ҳисобининг асосий тамойиллари ва услубий қоидаларини ҳисоб сиёсатида шакллантиришда қуйидаги асосий масалаларни ечимлари кўрсатилиши зарур:

- асосий воситалар ва номоддий активлар бўйича амортизация ҳисоблаш тартиби;

- асосий воситалар ва арзон баҳоли тез эскирувчан буюмларни чегаралаш;

- банк фаолияти учун зарур бўлган материаллар ва банк анжомларини сотиб олиш, сақлаш ва уларни ҳисобдан чиқариш тартиби;

- банк фаолияти билан боғлиқ бўлган харажатларни ҳисобга олиш ва тан олиш тартибини белгилаш;

- асосий воситаларни таъмирлашни молиялаштириш ва уни ҳисобга олиш тартиби;

- келгуси давр сарфларини қоплаш муддатлари;

- келгусидаги тўловлар ва харажатлар учун захиралар.

Ҳисоб сиёсати ташкилий жиҳатдан банк муассасасида ташкил қилинган бухгалтерия хизматининг ташкилий шакллари, бухгалтерия хизматининг таркиби ва ҳисобнинг марказлаштирилган даражаси, банк бўлинмаларини алоҳида балансга ажратиш ва ички назоратни ташкил қилиш масалаларини ўз ичига олади[2]. Ҳисоб сиёсатининг техник жиҳати эса куйидаги масалаларни ўз ичига олади:

- марказий банк томонидан ишлаб чиқилган ва тасдиқланган счётлар режаси асосида ишлаб чиқилган ишчи счётлар режаси;

- дастлабки ҳужжатларнинг ҳисоб шаклларида фойдаланиш тартиби;

- бухгалтерия ҳисобида ҳужжатлар айланиши ва уларни қайта ишлаш тартиби;

- мулк ва мажбуриятларни инвентаризация қилиш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони.//www.lex.uz.

2. Е.Ф Жуков “Банки и небанковские кредитные организации и их операции” /Под редакции Москва:2005. – 113с.

3. И.О.Лаврушина “Основы банковского дела /Под редакции М. Финансы и статистика”, 2008г. С.28.

4. Джураев Камолиддин Нуриддинович “Тижорат банклари банк ички операциялари ҳисоби ва аудитини такомиллаштириш” дисс автореферати Тошкент- 2020

5. Международные стандарты финансовой отчетности. 2017. Москва: Аскери, 1047 с. С.68-69.